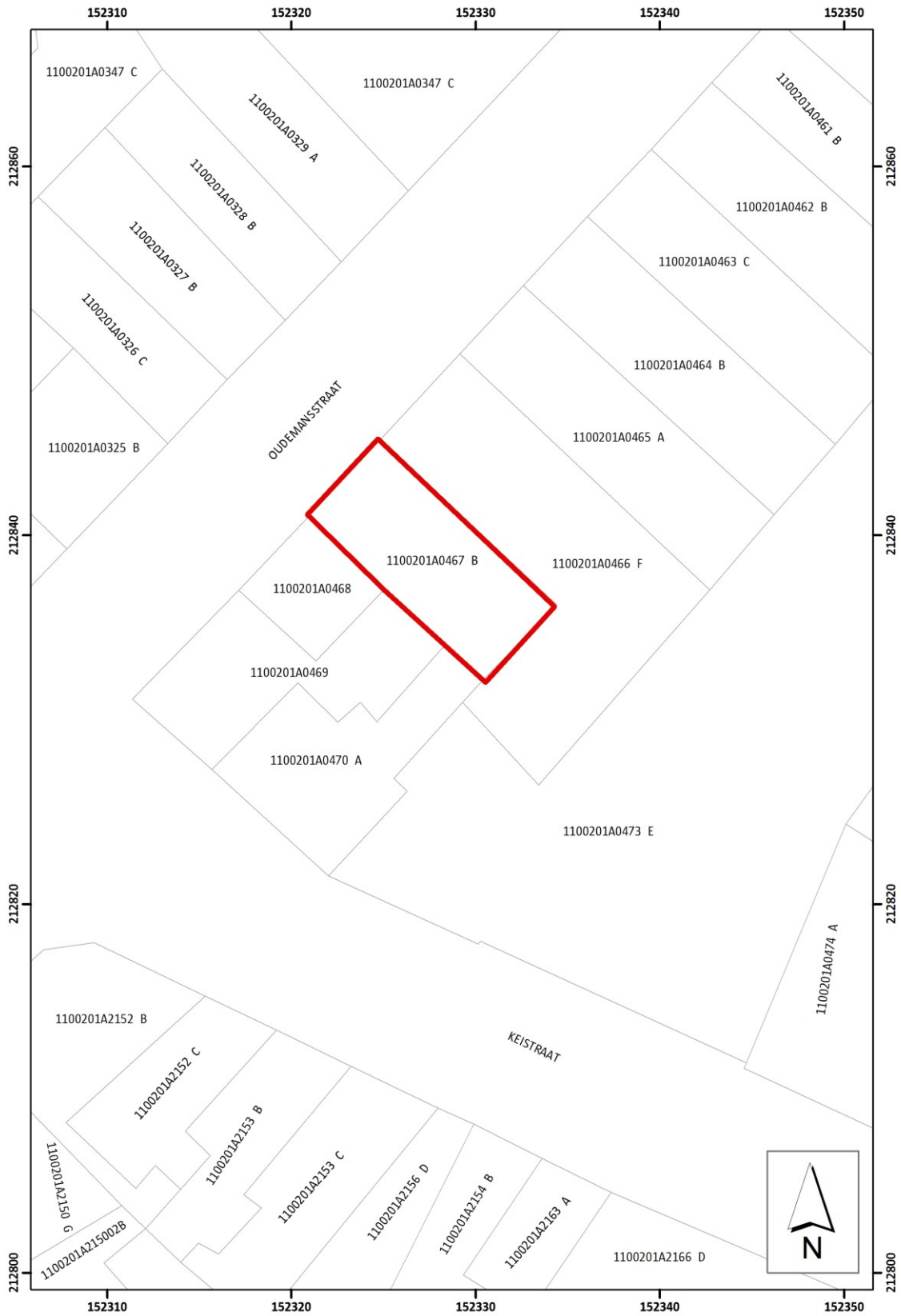

A295 OUDEMANSSTRAAT 29
2000 ANTWERPEN
-
BASISRAPPORT

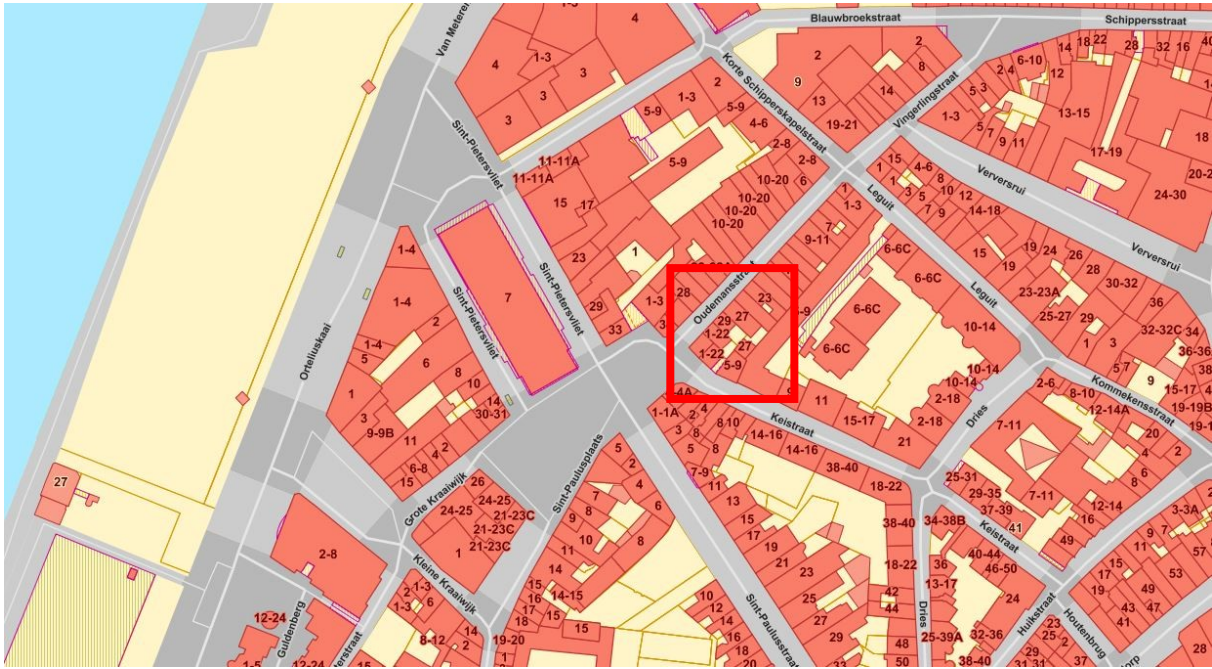
Tim Bellens
Stad Antwerpen dienst archeologie
Februari 2018

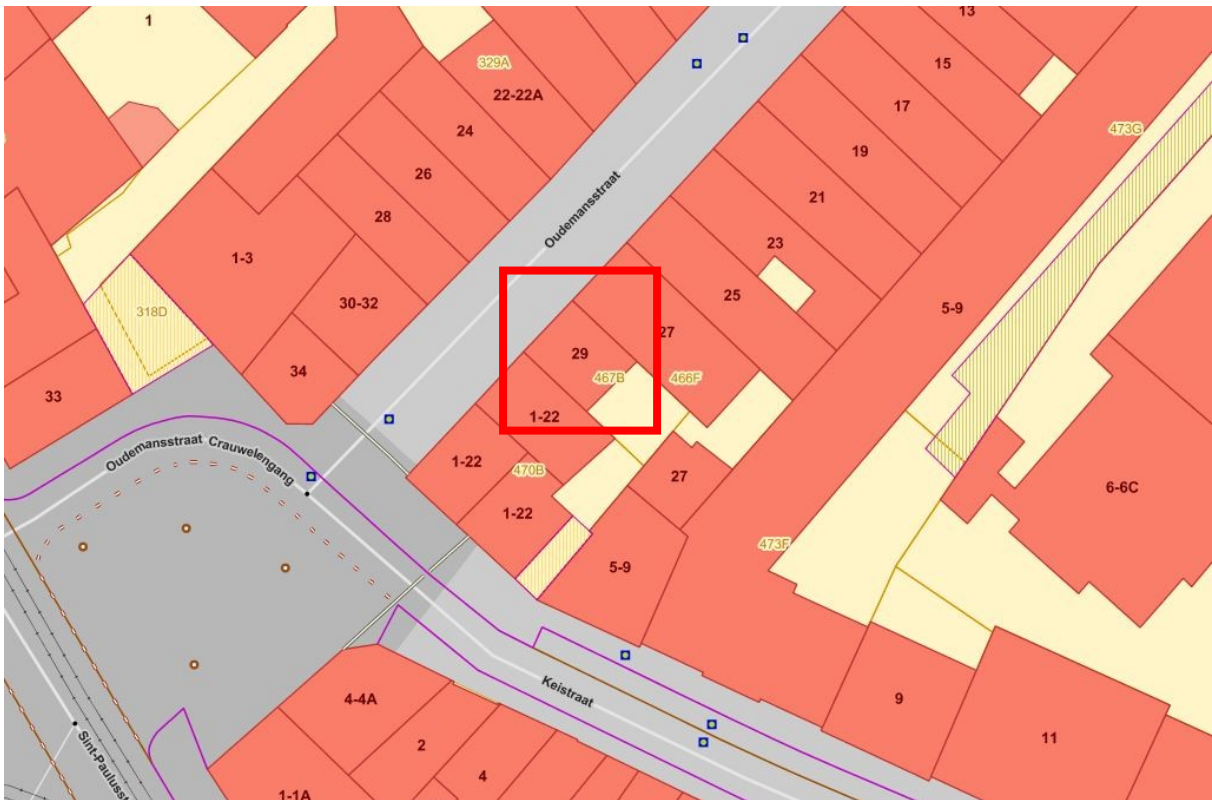
ADMINISTRATIEVE FICHE	
Administratieve gegevens	
Naam opdrachtgever	AG VESPA Paradeplein 25 2018 Antwerpen
Naam uitvoerder	Stad Antwerpen dienst archeologie
Naam vergunninghouder	Tim Bellens
Beheer en plaats geregistreerde data en opgravingsdocumentatie	Stad Antwerpen dienst archeologie Felixatelier Oudeleeuwenrui 29 2000 Antwerpen
Beheer en plaats vondsten en stalen	Stad Antwerpen dienst archeologie Onroerendergoeddepot Havanastraat 1-5 2030 Antwerpen-Luchtbal
Projectcode	A295
Vondplaatsnaam	Oudemansstraat 29
Locatie	Provincie Antwerpen Stad Antwerpen District Antwerpen (2000) Oudemansstraat 29 Lambertcoördinaten: 152 324.27 212 845.10 152 334.39 212 835.95 152 330.18 212 831.46 152 320.43 212 841.08
Kadasterperceel	Antwerpen Afdeling 1 Sectie A 467b (zie fig. 1)
Topografische situering	Zie fig. 2
Begin- en einddatum uitvoering terreinonderzoek	5 november 2009
Omschrijving onderzoekopdracht	
Verwijzing naar Bijzondere Voorwaarden	nvt
Archeologische verwachtingen	Het projectgebied situeert zich binnen de historische stadskern van Antwerpen, ten noorden van de middeleeuwse ruiendriehoek. Het projectgebied ligt in een zone waar laatmiddeleeuwse (textiel)nijverheid te verwachten valt, getuige de toponiemen in de nabijheid (o.a. Blauwbroekstraat, Verversrui, ...).
Wetenschappelijke vraagstelling	Het onderzoek heeft tot doel om het archeologisch bodemarchief in kaart te brengen en te valoriseren, met de reconstructie van de diachronische evolutie van het projectgebied als einddoel.
Doelen/wensen bodemingreep	Realiseren van een nieuwbouwwolume met gelijkvloerse handelsruimten, bovenliggende appartementen en ondergrondse parking.
Randvoorwaarden	Sloop van bestaande bouvvolumes, funderingswerken ter hoogte van de scheimuren en uitgraving tot op archeologisch relevante bouwdiepte.
Inbreng specialisten	nvt
Conservatie	nvt
Wetenschappelijke advisering	nvt

Figuur 1. Situering van het projectgebied (in rood) op kaart met kadastrale gegevens

Figuur 2. Topografische situering van het projectgebied (bron: www.geopunt.be)

Figuur 3. Topografische situering van het projectgebied (ingezoomd) (bron: www.geopunt.be)

BESCHRIJVEND GEDEELTE

Inleiding

Naar aanleiding van geplande nieuwbouw- en renovatiewerken door AG VESPA voerde de dienst archeologie van de Stad Antwerpen een beperkte, kleinschalige archeologische registratie uit op het perceel ter hoogte van Oudemansstraat 29 in Antwerpen. De bestaande historische bebouwing, een 16de-vroeg-17de-eeuws pand, werd voorafgaand aan de nieuwbouwwerken gesloopt. In de bouwvergunning werd opgenomen dat de historische kelders opgenomen of hergebruikt dienden te worden in de nieuwbouvvolumes en dat bodemingrepen vermeden of tot een minimum dienden herleid te worden. De vindplaats kreeg als sitecode en -naam 'A295 Oudemansstraat 29'. Het terreinonderzoek nam minder dan een halve dag in beslag, op 5 november 2009. Tijdens die terreininterventie werden de historische kelderstructuren fotografisch geregistreerd. Er werden geen bijkomende onderzoeksdaden gesteld. De archeologische registratie werd uitgevoerd door medewerkers van de stedelijke dienst archeologie. Het Agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid leverde een opgravingsvergunning af op 28 september 2009 (vergunning nummer 2009/270).

Beschrijving van de vindplaats, archeologische voorkennis en verwachting

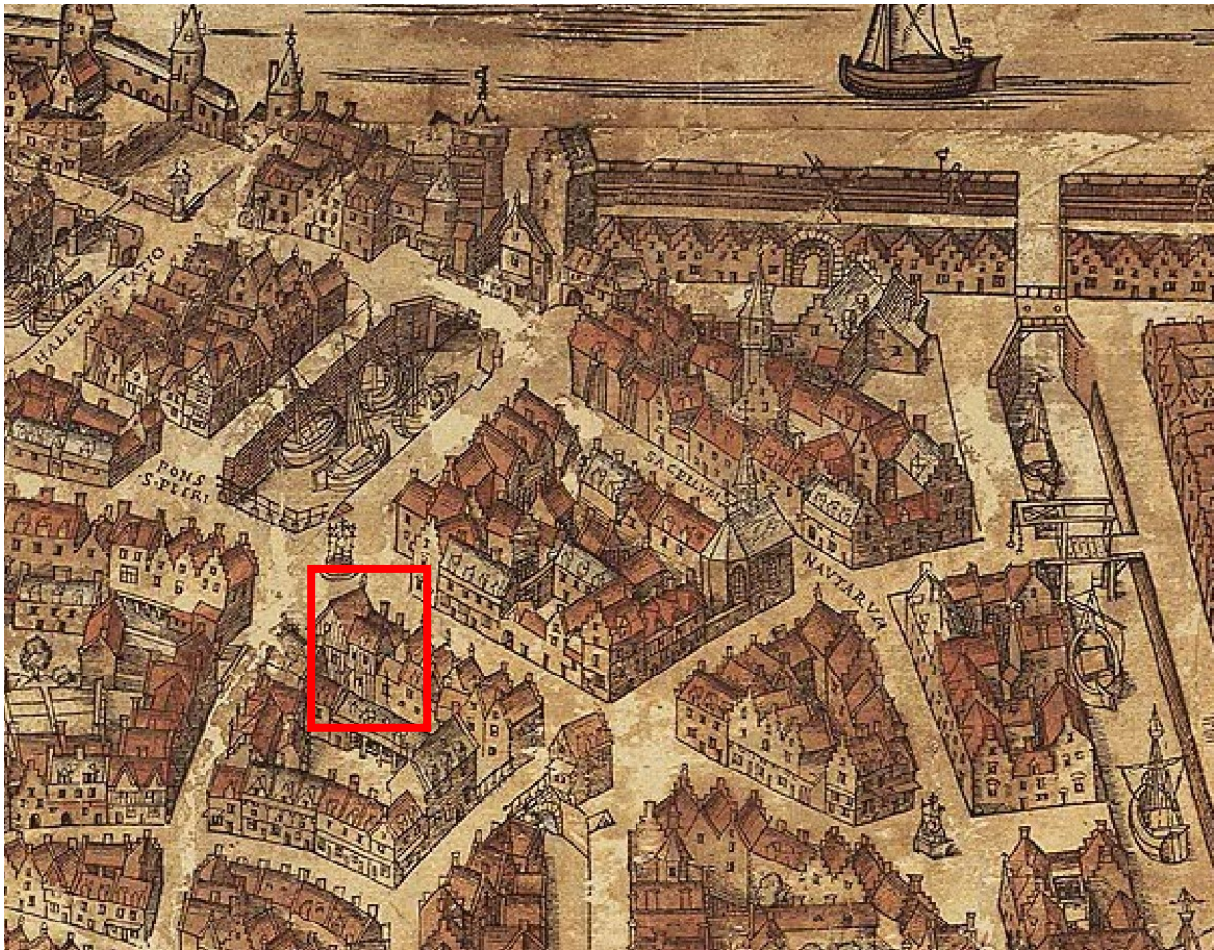
Het projectgebied bevindt zich in de dichtbebouwde stadskern van Antwerpen ('OB' op de bodemkaart), op de rechteroever van de Schelde, ter hoogte van alluviale zand- en zandleemgronden tussen de noordelijke polders en de oostelijke zandgronden van de Kempen. Het projectgebied situeert zich ter hoogte van de Kraaiwijk, ten noorden van de middeleeuwse burchtzone en ruiendriehoek. Het is een van oorsprong lager gelegen, meer waterrijke zone die omwille van de watervoorziening (vlieten en ruien, nabij de samenvloeiing van de Schelde en de Schijn) zeker al sinds de late middeleeuwen heel wat (textiel)ambachten aantrok. Enkele overgebleven straatnamen zijn hierbij veelzeggende toponiemen: Verversrui, Blauwbroekstraat, Stijfseelrui, enz. Zeker bij de textielververijen ging het om sterk vervuilende activiteiten die bij voorkeur aan de noordelijke stadsrand gevestigd waren.

De namen Oudemansstraat en Oudemannesstraat gaan terug tot twee godshuizen voor bejaarde echtparen die in deze straat gevestigd waren (VANDE WEGHE, 357-358). Voordien heette de straat Vingerlingstraat of Vindelingstraat, als zuidelijk verlengde van de gelijknamige straat die sinds de 15de eeuw bekend is uit archiefbronnen. De buurt kenmerkt(e) zich door haar volkse karakter en maakt deel uit van het Schipperskwartier, waar de oudste haven- en aanverwante activiteiten thuis waren. Met de gestage verhuis van de haven richting noorden verpauperde de wijk. De Oudemansstraat behoort tot het Antwerpse 'red light district'. Het voorbije decennium leidde stadssanering tot een zekere heropleving van de buurt.

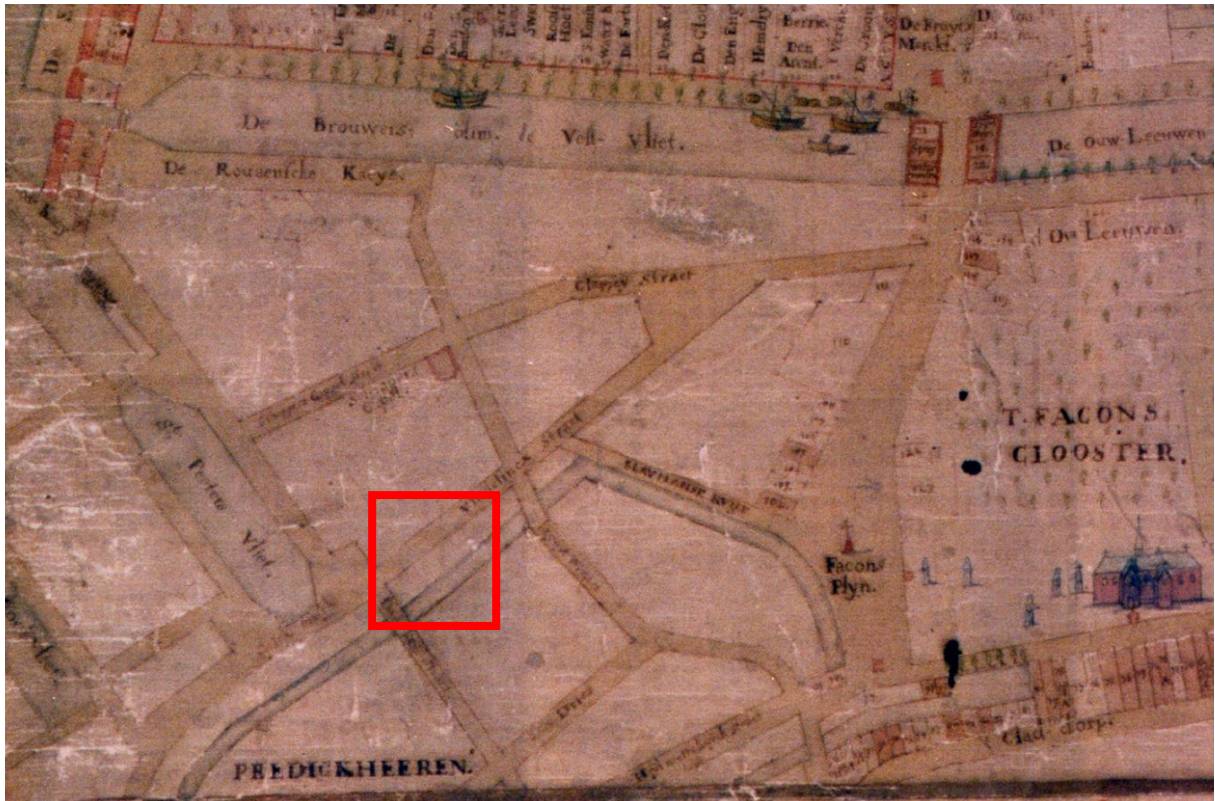
In de burchtzone en de ruiendriehoek, ten zuiden van het projectgebied gelegen, werden de voorbije decennia een aantal opgravingscampagnes uitgevoerd waarbij archeologische sporen en artefacten vanaf de steentijden tot de Nieuwste Tijd werden aangetroffen. Beide zones zijn van cruciaal belang voor de kennis over de stadsgenese en de ontwikkeling van vroegmiddeleeuwse handelsnederzetting tot 16de-eeuwse metropool. Het gaat hierbij om grootschalig, lopend onderzoek waarbij nieuwe onderzoekstechnieken leiden tot nieuwe inzichten (CRABTREE e.a. 2017; DEVOS e.a. 2013; VAN GILS & BELLENS 2013; BELLENS e.a. 2012). In de nabijgelegen Leguit vond in 1984 een archeologisch noodonderzoek plaats (vindplaats A071 Leguit; OOST 1984). De plaatsnaam zou verband houden met de laatmiddeleeuwse raamhoven waar geverfd laken werd 'uitgelegd'. Tijdens het opgravingswerk werd een noord-zuid-gerichte, beschoeide gracht of kanaal en twee hiermee verband houdende steigers opgetekend. De infrastructuur zou uit de 15de eeuw dateren.

Uit dezelfde periode dateert een infrastructuur van drie visputten die achter de Lange en Korte Schipperskapelstraat gefaseerd werd opgegraven in 2007 en 2011 (vindplaats A269 Lange Schipperskapelstraat 5-9 (Barreiro); BELLENS 2018).

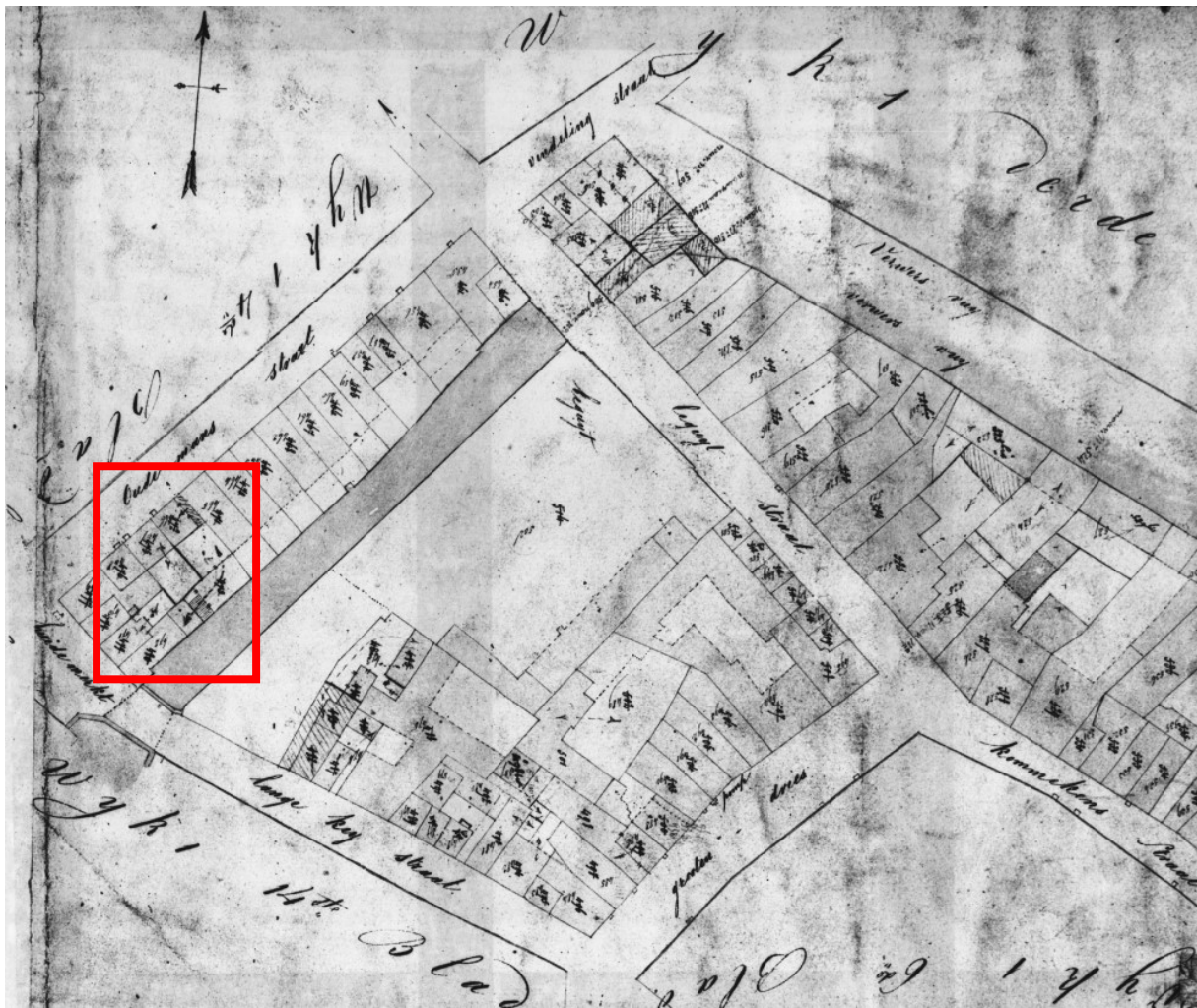
Cartografische bronnen vanaf de tweede helft van de 16de eeuw tonen ter hoogte van het projectgebied een vrij dichtbebouwd bouwblok met breed- en diephuizen rond een open binnengebied.

Figuur 4. Detail uit de Bononiensiskaart uit 1565 met aanduiding van het projectgebied in rood (het noorden bevindt zich rechts; bron: Museum Plantin-Moretus/Prentenkabinet/UNESCO Werelderfgoed)

Figuur 5. Detail uit de kaart van Antwerpen (1703-1704) met aanduiding van het projectgebied in rood

Figuur 6. Detail uit het Plan Primitif (1823-1825) met aanduiding van het projectgebied in rood

Onderzoeksopdracht

De archeologische opgravingen stelden tot doel het plaatselijke bodemarchief tot op de voorziene bouwdiepte te registreren en onderzoeken om te komen tot een bredere, meer verfijnde kennis van het vroeg(st)e landgebruik en de bewoningsgeschiedenis van het projectgebied, met aandacht voor de eigenheid van het stadsdeel waarin het projectgebied zich bevindt.

Werkwijze en opgravingsstrategie

Het archeologisch onderzoek ging van start na het slopen van het bestaande, historische bouwvolumes en na het uitgraven van de bouwput tot op de voorziene bouwdiepte.

Aangezien de bestaande keldermuren, met uitzondering van de gesloopte gewelven, bewaard bleven en er verder geen bodemingrepen plaatsvonden, werd geoordeeld om de vrijgekomen, zichtbare kelderdelen enkel fotografisch te registreren. Meer diepgaand onderzoek van de vrijgekomen structuren zou niet leiden tot daadwerkelijke kenniswinst.

Behalve de keldermuren van de gesloopte bebouwing werden geen archeologische sporen noch vondsten aangetroffen. Er werden geen stalen genomen voor verder onderzoek.

Beschrijving van de vindplaats

Stratigrafie

Aangezien de uitgraving voor het nieuwbouwwolume zich helemaal binnen de bestaande, historische keldervolumes situeerde, kon geen inzicht in de bodemopbouw verkregen worden, op uitzondering van de vaststelling dat de historische kelders aangelegd waren tot naar schatting twee meter onder het huidige straatniveau.

Spoorbeschrijving

Na het uitgraven van de bouwput tot op de voorziene bouwdiepte konden de kelder- en scheimuren geregistreerd worden. Ter hoogte van de noordelijke scheimuur onderscheiden we van west naar oost, vanaf de rooilijn aan de Oudemansstraat, in hoofdzaak de volgende bouwarcheologische sporen en -structuren: de afdruk van een tongewelf dat een ouder tongewelf heeft vervangen, een achtermuur van anderhalfsteense dikte bestaande uit baksteen en gele kalkmortel, een steenbouwwolume dat zich voor een stuk verder onder het noordelijke buurpand uitstrekt, de afdruk en restanten van een tongewelf bestaande uit bakstenen en een harde, grijze hydraulische mortel, en tenslotte de achtermuur.

Figuur 7. Samengesteld beeld van de keldervolumes, zicht naar het noorden (de Oudemansstraat bevindt zich links)

De tongewelven kenden een noord-zuid-gerichte oriëntatie, dus parallel met de Oudemansstraat, en hebben toebehoord aan de historische keldervolumes, tzt. de keldervolumes onder de historische steenbouvvolumes uit de 16de en /of 17de eeuw, dewelke gesloopt werden voor de aanvang van de archeologische registratie ten behoeve van de nieuwbouwwerken. Wellicht ging het om een breedhuis bestaande uit een voorhuis, koer en achterhuis. Op basis van de gebruikte bouwmaterialen en de bouwchronologie zien we dat het meest westelijke keldervolume ouder is dan de meest oostelijke kelder. Tussen beide keldervolumes in situeert/situeerde zich wellicht een afvalputconstructie, die zich eventueel uitstrekte over beide percelen: het perceel in het projectgebied en het noordelijke buurpand. De putconstructie bleek opgevuld met recent bouwpuin en werd omwille van stabiliteitsrisico's, eigendomsrecht en beperkte kenniswinst niet verder onderzocht.

Figuur 8. Samengesteld beeld van het keldervolume aan de zijde van de Oudemansstraat, zicht naar de Oudemansstraat

Ter hoogte van de westelijke kelder zien we dat het tongewelf een ouder tongewelf vervangen heeft. Dit betekent dat er oorspronkelijk een ouder, in dit geval kleiner keldervolume aanwezig was, dat vervangen werd door een nieuw, groter keldervolume. Verder werd opgemerkt dat de keldermuren een plint vertonen op bijna de halve hoogte van het oorspronkelijke keldervolume.

De meest oostelijke kelder werd opgericht tegen de oudere, noordelijke scheimuur. Ook de noordelijke scheimuur bestaat uit bouwchronologisch verschillende delen: de muurdelen aan de zijde van de Oudemansstraat lijken op basis van bouwmaterialen en bouwtypologie ouder dan de achterliggende delen.

Figuur 9. Zicht op de noordelijke scheimuur ter hoogte van het achterste (meest oostelijke) keldervolume

Figuur 10. Zicht op de noordelijke scheimuur ter hoogte van de oostelijke kelder

Vondstbeschrijving

Niet van toepassing: het archeologisch onderzoek heeft geen artefacten opgeleverd.

Vervolgonderzoek

Om de fotografisch geregistreerde bouwvolumes beter te identificeren en dateren, is archiefonderzoek aangewezen. Meer inzicht of zekerheid in de bouwtypologie en –chronologie brengt meer inzicht in de ontwikkeling van het bouwblok en in de evolutie van de historische bebouwing in deze stadswijk.

BESLUIT

Het archeologisch terreinonderzoek op ter hoogte van Oudemansstraat 29 heeft enkel steenbouwsporen en –restanten in beeld gebracht. Zo onder meer twee onderscheiden keldervolumes met gesloopte, noord-zuid-gerichte tongewelven, dewelke wellicht toebehoorden aan een breedhuis uit de 16de- 17de eeuw. Het pand bestond uit de gekende gebouwonderdelen: een voorhuis met daarachter een koertje of binnenplaatsje, gevolgd door een achterhuis. Onder de koer bevonden zich waarschijnlijk één of meer afvalputten en mogelijk ook een waterput. Op het achtererf werd op zeker moment, later dan bij het voorhuis, een kelder aangelegd.

De aangetroffen sporen en structuren sluiten wat betreft bouwtypologie en datering aan bij wat gekend is over de historische bebouwing in het Antwerpse stadscentrum. Er zijn geen noemenswaardige elementen aan het licht gekomen die geleid hebben tot aanzienlijke kenniswinst inzake de historische bebouwing binnen de stadswijk.

BIBLIOGRAFIE

BELLENS T. (met een bijdrage van Marc Hendrickx) 2018: *A269 Lange Schipperskapelstraat 5-9 (Barreiro) 2000 Antwerpen. Basisrapport* (onuitgegeven basisrapport).

BELLENS T., SCHRYVERS A., TYS D., TERMOTE D. & NAKKEN H. 2012: Archeologisch onderzoek van de Antwerpse burcht, in: *M&L. Monumenten, landschappen en archeologie*, 31, 1, p. 4-21.

CRABTREE P., REILLY E., WOUTERS B., DEVOS, Y., BELLENS T. & SCHRYVERS A. 2017: Environmental Evidence from Early Urban Antwerp: New Data from Archaeology, Micromorphology, Macrofauna and Insect Remains, in: *Quaternary International*, 460, p. 108-123.

DEVOS Y., WOUTERS B., VRYDAGHS L., TYS D., BELLENS T. EN SCHRYVERS A. 2013: A soil micromorphological study on the origins of the early medieval trading centre of Antwerp (Belgium), in: *Quaternary International*, 315, p. 167-183.

VANDE WEGHE R. 1977: *Geschiedenis van de Antwerpse straatnamen*, Antwerpen.

VAN GILS M. & BELLENS T. 2013: Lithische artefacten uit de burchtzone te Antwerpen (B), in: *Notae Praehistoricae*, 33, p. 7-11.

VERANTWOORDING VAN DE AFBEELDINGEN

Alle in dit rapport opgenomen beelden (kaartmateriaal, tekeningen, foto's) zijn eigendom van de dienst Archeologie van de Stad Antwerpen, tenzij anders vermeld. Geen enkele afbeelding mag zonder uitdrukkelijke schriftelijke toestemming van de stedelijke dienst archeologie gebruikt worden.